
ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У ПСИХОЛОГІЇ МИСТЕЦТВА

УДК 159.923:377 – 053.6

МЕЛЬНИЧУК Майя Михайлівна

*кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології
Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка*

ПРОБЛЕМА ВПЛИВУ ТВОРІВ КІНОМИСТЕЦТВА НА СВІДОМІСТЬ ТА ПІДСВІДОМІСТЬ ОСОБИСТОСТІ ГЛЯДАЧА

У статті проаналізовано психологічні підходи до розуміння впливу мистецтва на свідомість та підсвідомість особистості глядача. Показано, що зміна структури і змісту свідомості, а також розширення меж усвідомлення особистістю самої себе в результаті комунікації з науково-фантастичними фільмами може активізувати процеси самопізнання особистості як осмислення та інтерпретацію власного Я і як усвідомлення особистістю різних аспектів образу Я.

Ключові слова: *свідомість, підсвідоме, кіномистецтво, науково-фантастичний кінофільм, самопізнання особистості.*

Постановка проблеми. Важливість психологічних досліджень кіномистецтва полягає в тому, що екранні види художньої культури набули домінуючого значення в сучасному світі мистецтва, яке в силу своїх особливостей здатне впливати на духовну організацію особистості, визначати її систему цінностей і формувати світогляд. Проте залишається недостатньо вивченим вплив кіномистецтва на свідомість та підсвідомість особистості в процесі «діалогу» особистості реципієнта та персоніфікованої особистості автора кінофільмів, зокрема, під час комунікації з науково-фантастичними творами.

Метою статті є теоретичний аналіз впливу творів кіномистецтва на свідомість та підсвідомість особистості глядача. **Завданнями** статті є: 1) аналіз психологічного впливу кіномистецтва на структуру свідомості особистості; 2) визначення особливостей впливу кіномистецтва на безсвідоме особистості; 3) обґрунтування припущення про актуалізацію процесу самопізнання особистості в результаті впливу творів кіномистецтва, зокрема науково-фантастичних фільмів, на свідомість та підсвідомість особистості глядача.

© М.М. Мельничук, 2017

<http://doi.org/10.5281/zenodo.260216>

Аналіз основних досліджень та публікацій. На сьогоднішній день дослідження присвячені впливу символічного мистецтва проводились у рамках смислової концепції мистецтва (Д.О. Леонтьєв) і персонологічного аналізу мистецтва (В.Г. Грязєва-Добшинська). Дослідження фантастичного в мистецтві пов'язано з проблемою трансляції непізнанного як радикально нового, того, що лежить за межами людської свідомості та процесу пізнання (Н. Самутіна, С. Б'юкатман, Т. Дашкова, Б. Степанов, Ц. Тодоров, С. Зенкин, Дж. Кембелл). В багатьох зарубіжних дослідженнях говориться про вплив засобів масової інформації, в тому числі телебачення, у якості агента соціалізації (Н. Смелзер, Р. Харрис, А. Бандура).

Виклад основного матеріалу. Поняття «свідомість» у вітчизняній психології має особливе місце. У руслі культурно-історичного, діяльнісного підходів та психосемантики розглядаються смислова структура й динаміка свідомості (Л.С. Виготський, О.М. Леонтьєв, Д.О. Леонтьєв, В.Ф. Петренко, В.Г. Грязєва-Добшинська).

Аналіз мистецтва здійснюється через поняття «значення», «смысл» та «художня комунікація». За основу беруться ідеї культурно-історичної концепції Л.С. Виготського про те, що вплив мистецтва здійснюється як творчий акт, виявляється варіативним та пов'язується з його вбудованістю в життя людини [3].

У діяльнісному підході психологія мистецтва розглядається в ракурсі передачі автором не універсального значення, а особистісного смислу явища, яке переживає реципієнт. Така трансляція смислу – свідомий і творчий акт, як відносно діяльності автора, так і самого реципієнта. Психологічні дослідження, які розвивають ідеї О.М. Леонтьєва [10] про мистецтво як діяльність, що відповідає завданню відкриття, вираження й комунікації смислів, проводились за кількома напрямкам. Художнє втілення особистісного смислу – одне з питань смислової концепції мистецтва. Розуміння смислів творів пов'язується з позицією суб'єктів щодо «завдань на смисл» у контекстах життєвих ситуацій. Д.О. Леонтьєв виділяє 8 видів психологічних засобів, які слугують для втілення смислів у структурі художніх творів: тематика, хроніка, хронотопіка, метафорика, семантика, символіка, архетипіка, архітектоніка [11].

Із нашої точки зору, особливо цікавий архетипний вид психологічних засобів – більш узагальнених смислових інваріант. Вони зафіксовані у використаних автором архетипних структурах, міфах або «схематизмах свідомості», релевантних вже не образами окремих об'єктів або явищ, а будовою світу художнього твору як цілого. Володіючи іманентними «формотворчими закономірностями» та історично простуючи до самих витоків культури, до міфологічної культури світу, ці схематизми слугують інваріантній «формі

осмислення й переосмислення людиною подій та обставин його життя, а значить, і культурно-заданій формі індивідуального переживання» [2, с.67]. Будуючи свій твір на тих чи інших культурних схематизмах або ламаючи їх, автор, тим самим, направляє процеси осмислення глядачем змісту твору. Так, новозавітна архетипіка лежить в основі екранізованого роману М. Булгакова «Майстер і Маргарита». Архетипна основа вписує зміст твору в абсолютно визначений соціокультурний аспект, направляючи, тим самим, процеси осмислення у конкретне русло.

У рамках діяльнісного підходу розвивається особливий напрямок – психосемантичне дослідження мистецтва. Зміна категоріальної структури свідомості розглядається як наслідок творчих процесів суб'єкта по осмисленню себе й світу, що стимулюється спілкуванням з творами, що містять систему категорій художника-автора. Важливою проблемою психосемантики є співвідношення емоційних впливів й власне семантичних, смислових впливів [20].

Експериментальне дослідження науково-фантастичного фільму А. Тарковського «Сталкер», проведене В.Ф. Петренком із позиції психосемантики, показало, що оцінка фільму як вдалого, гарного тощо знаходиться в прямій залежності від ступеня життєвості, близькості досліджуваному. Також у даному дослідженні проводилося зіставлення результатів методик семантичного диференціала і особистісних конструктів, яке показало, що існує пряма залежність між оцінкою фільму і ступенем когнітивної диференціації сприйняття досліджуваним героїв фільму, тобто існує зв'язок кількості особистісних конструктів із глибиною проникнення в науково-фантастичний фільм [20].

Дослідження усвідомлення семантичних аспектів *Я* у результаті впливу сучасного символічного кіномистецтва було проведено В.Г. Грязевою-Добшинською. В результаті досліджень нею був виявлений цілісний ефект впливу авторського кіномистецтва на семантичний простір суб'єктів – тенденції посилення й інтеграції аспектів *Я*. Найбільш за все цей ефект притаманний кінофільмам режисерів А. Тарковського, Ф. Фелліні, П. Грінвея [4].

До зарубіжних досліджень по вивченню впливу мистецтва та ЗМІ на свідомість людини можна віднести, наприклад, дослідження усвідомлених мотивів переваги змісту кінофільмів і телевізійних програм, а також вивчення структури свідомості в рамках концепції когнітивних конструктів Дж. Келлі. Блоуер та Маккой було проведено крос-культурне дослідження сприйняття змісту кінофрагментів. Результати дослідження показали, що австралійські глядачі на відміну від гонконських китайців, сприймали емоційний зміст фільму краще, ніж його сюжет. Дослідження конструктів репертуарної решітки показало, що в гонконських китайців конструкти більш конкретні й

спільні для всіх, в той час як у австралійців більш розкидані та індивідуальні [8].

Як вплив на зміст свідомості особистості Дж. Фрідманом й колегами досліджувалася представленість у кіноглядачів ролі природних явищ й навколишнього середовища в сучасних кінофільмах. В одних досліджуваних образ природних явищ сприймався як самостійний та відігравав істотну роль в драматичній дії, у інших – природа розглядається або як місце притулку, або просто як місце дії, в якому відбувається сюжетний розвиток фільму [25].

Е. Нойман пропонує розглядати структуру оповідання кінофільму, відтворену в свідомості особистості, з одного боку, як формальну, а з іншого – як змістовну [8].

Одним із найбільш розроблених напрямків у психології мистецтва є дослідження впливу різноманітних творів мистецтва (більш масового характеру), засобів масової інформації та різноманітних арттехнік на формування свідомої установки особистості та різних форм поведінки. Так, В.Г. Грязева-Добшинська [4] диференціює «навчальні ефекти мистецтва», як формування «креативної» установки особистості в гуманістичній психології (А. Маслоу) та «наування через спостереження» в теорії модифікації поведінки (А. Бандура).

Найбільшою популярністю користується тема дослідження впливу презентованого засобами масової інформації насильства. Так, дослідження Андерсена та колег показують, що насильство в ЗМІ збільшує імовірність агресивної та силової поведінки як у негайному реагуванні, так і в довгостроковій поведінці [11].

«Навчальні ефекти» мистецтва використовуються в практичній роботі психолога. Так, Є.М. Марченко [13] досліджувала психологічну основу адекватного сприйняття творів різних видів мистецтва, зокрема кінофільмів, й готовність до такого сприйняття дітей молодшого шкільного й підліткового віку. Головним в її дослідженні стало поняття «пафосу», яке введене в область педагогічної психології А. Мелік-Пашаєвим та З. Новлянскою [14] й трактується надалі як синонім основного «емоційного тону» художнього твору. «Пафос», або основний «емоційний тон» художнього твору, є провідною специфічною характеристикою творів різних видів мистецтва. Адекватне сприйняття мистецтва базується, у першу чергу, на сприйнятті «пафосу» конкретного твору.

Е.М. Марченко були зіставлені два переважаючих підхода реципієнта до твору мистецтва: як до відбиття об'єктів дійсності та як до вираження основного емоційного тону твору. Найбільш адекватно досліджуваними сприймається основний емоціональний тон творів музикального мистецтва, а найбільші труднощі виникають при сприйнятті літературних творів (поезії) [13].

У рамках дослідження психологічних особливостей «провокативних» впливів, на прикладі сучасного авангардного мистецтва, Е.А. Морозова виявила, що специфічною особливістю сприйняття художньої провокативності є залежність результатів цього сприйняття, по-перше, від наявності у суб'єкта особливої зони в семантичному просторі, що надає мистецтву особливий статус у порівнянні з «реальною дійсністю», по-друге, від здатності суб'єкта в ході осмислення провокативного художньої події надати йому адекватного, тобто символічного та ігрового характеру. Крім того, сприйняття провокативної художньої події високого ступеня визначається рольовою позицією (художник, куратор, критик, глядач) [17].

Таким чином, дослідження, присвячені свідомому сприйняттю різних творів мистецтва, зокрема науково-фантастичних кінофільмів, у сучасній психології досить різноманітні. Культурно-історичний, діяльнісний та психосемантичний підходи в психології мистецтва досліджують зміну смислового рівня свідомості в процесі спілкування особистості та твору. Свідомо діяльність реципієнта й автора обумовлена досвідом проживання та осмислення життя, що й забезпечує вплив творів мистецтва на людину.

У психології поняття несвідомого найбільш розроблено в психоаналітичному підході. З точки зору З. Фрейда, несвідоме – це витіснені зі свідомості потяги, які вступали в протиріччя з вимогами соціуму й моралі. Мистецтво в психоаналітичному підході в основному розглядається з точки зору здатності знімати напруженість внутрішнього конфлікту особистості. Художники мають здатність перетворювати первинні імпульси, реалізовувати їх в заміщеній формі. З. Фрейд розрізняв два типи естетичного впливу творів: попереднє і підсумкове, що є психотерапевтичним [28].

Аналіз кінофільмів у класичній психоаналітичній традиції здійснюється з точки зору представленості в них процесу усвідомлення раніше пригнічуваного змісту несвідомого. Інший підхід будуватиметься на виявленні неусвідомлюваних потягів самих героїв кінофільмів, наприклад, в аналізі з точки зору психоаналітичної теорії таких сучасних масових кінофільмів, як «Тигр, що крадеться, дракон, який причаївся», «Вигнанець», «Шосте почуття». Також цікавий аналіз використання ірраціональних безсвідомих фантазій й міфів з метою політичної антисемітської пропаганди в німецькому фільмі періоду нацизму «Вічний жид», здійснений Дж. Хартманом [7].

Інше розуміння несвідомого запропонував К.Г. Юнг. У його аналітичній психології несвідоме «розширюється» від особистісного (витіснений особистий досвід за З. Фрейдом) до колективного, спільного для всіх людей й існуючого в деяких універсальних прообразах – архетипах. Інтерпретація символів творів мистецтва з

позиції аналітичної психології здійснювалася К.Г. Юнгом та його послідовниками (К. Керенї, Дж. Кемпбелл, З. Нойман, М.-Л. фон Франц) з позиції представленості в цих символах архетипічних образів і сюжетів. В якості найважливіших архетипів Юнг виділяє архетипи Матері, Дитя, Тіні, Анімуса, Аніми, Мудрого старця і Мудрої старої, Діви (Кори). Мати висловлює вічну і безсмертну несвідому стихію. Дитя символізує і початок пробудження індивідуальної свідомості зі стихій колективно-несвідомого, і зв'язок із початковою несвідомою недиференційованістю, й «антиципацію» смерті і нового народження. Тінь залишає за порогом свідомості несвідому частину особистості, яка може виглядати як демонічний двійник. Аніма для чоловіка Анімус для жінки втілюють несвідоме початок особистості, виражене в образі протилежної статі, а Мудрий старець й Мудра стара – вищий духовний синтез, гармонізує в старості свідому й несвідому сфери душі. Архетипи Юнга представляють собою переважно образи, персонажі, в кращому випадку – ролі, набагато меншою мірою – сюжети. Ці архетипи виражають головним чином ступені того, що Юнг називає процесом «індивідуації», поступового виділення індивідуальної свідомості з колективно-несвідомого, зміни співвідношення свідомого й несвідомого в людській особистості до їхньої повної гармонізації наприкінці життя – досягнення самості.

У багатьох фільмах можна спостерігати дуже простий архетипний сюжет, наприклад, протистояння героя і антигероя, що схоже на протиборство в особистості Персони (свідомої сторони) і Тіні (несвідомої сторони). Можна побачити безліч сюжетів, де Аніма або Анімус є головними дійовими особами – в основному проблематика мелодраматичних фільмів-історій. Архетипи Духа або Мудрого старця, Матері або Кори частіше бувають другорядними персонажами, яких важко відрізнити від Аніми чи Анімуса. Проте існують фільми, де вони фігурують на своїх місцях, наприклад, «Долорес Клейборн» – фільм, знятий за повістю Стівена Кінга, де є і Кора, і Мати, і Анімус, і Тінь, і Герой. При цьому кожен персонаж промальований від початку до кінця і багаторівневий архетипний зміст притаманний кожному з героїв. Цей фільм володіє вираженою самістю-сукупністю.

У роботі В.Г. Грязевої-Добшинської [4] показано, що К.Г. Юнг виділив два види художніх творів, а також творчий процес їх створення – «психологічний» та «візіонерський». Ці два види творів розрізняються між собою за співвідношенням свідомого й несвідомого у художника в процесі їх створення, а також по тому, як вони сприймаються аудиторією, й за способами актуалізації несвідомих структур особистості.

За Юнгом, перший вид творів й процесі їх створення виникає цілком із наміру та рішучості автора досягти того чи іншого впливу, й

вихідний матеріал, таким чином, виявляється повністю покірним його художньої волі. Автор піддає свій матеріал свідомої обробці, передбачаючи можливий ефект, дотримується законів жанру. «У подібній діяльності автор повністю ідентичний творчому процесу» [26, с.85].

Другий же вид творів, за Юнгом, характеризується зовсім іншим чином: «Твори ці буквально нав'язують себе автору... Свідомість захльостує потік думок й образів, які виникли зовсім не по його наміру... Він не тотожний процесу образотворення; він усвідомлює, що стоїть нижче свого твору або, щонайбільше, поруч з ним – немов підпорядкована особистість, що потрапила в поле «тяжіння чужої волі» [26, с.105]. Це, на думку Юнга, відбувається тоді, коли через художника проривається його самість, яка має владу над ним і якій він може тільки коритися.

Несимволічні твори, як результат «психологічного типу творчості» звернені до естетичних почуттів людей і являють собою гармонійну картину. Даний вид творів Юнг називає «психологічним», тому що «він обертається завжди в межах психологічно зрозумілого»; й це такі твори (з точки зору Юнга), як любовний, побутовий, сімейний, соціальний романи, велика частина ліричних віршів, трагедій, комедій [26, с. 129].

Вплив символічних творів, які представляють собою результат «візіонерського типу творчості», неоднозначний, й рідко приносить тільки естетичне задоволення. Такий вплив, за Юнгом, пов'язаний із характером матеріалу, що впливає на публіку. Цей «матеріал, тобто переживання... якесь первинне переживання, перед обличчям якого людській природі загрожує цілковите безсилля й безпорадність» [26, с. 139]. Такий вплив символічного мистецтва амбівалентний: воно, з одного боку, ображає людські цінності, але, з іншого, відкриває незбагненне – «незбагненні глибини того, що прагне становлення» [26, с.139].

Дослідження В.Г. Грязевої-Добшинської символічних кінофільмів виявило, наприклад, актуалізацію після перегляду кінофільмів режисера М. Михалкова архетипів Дитя й Тіні, гармонізованих із Его; після перегляду кінофільмів режисера А. Тарковського – архетипів Персони, Аніми й Самості, гармонізованих із Его; перегляду кінофільмів режисера Ф.Фелліні – архетипів Дитя й Аніми, гармонізованих із Его [4]. Нею також була позачена ідея про мистецтво як процес саморегулювання життя націй та епох. Через створювані образи і діяння художників здійснюється компенсація обмежень, установок свідомості більшості людей епохи, а також досягнення психологічної рівноваги.

Серед сучасних напрямків психоаналізу можна виділити кляйнівський та лаканівський аналізи, які також розглядають

проблеми психології мистецтва й творчості. М. Вільямс аналізує поняття «художнього символу» з точки зору посткляйнівського аналізу. А.Д. Інграм, розглядаючи фільм «Вигнанець» з точки зору лаканівського аналізу, говорить про відтворення у кінофільмі діалогічної структурної форми свідомості людини [7].

Однією з основних тем психоаналізу являється аналіз сновидінь. У сучасних зарубіжних дослідженнях достатньо широко представлені праці по вивченню взаємозв'язку мистецтва й сновидінь. Так, Дж. Хендерсон досліджує роль сновидінь й літературних творів у формуванні й підтримці адаптивних систем психіки [23].

Для визначення специфіки впливу фантастичних кінофільмів важливий також процес їх створення. С. Лем із колегами досліджували використання сновидінь у процесі створення кінофільмів. Так, серед людей, що займаються кіно професійно, ними було виявлено, що творча група (режисери, сценаристи, актори) більш схильна до впливу своїх сновидінь у процесі роботи, ніж робоча група (члени кінематографічної команди – робочі). Відповіді професійної групи (продюсери, редактори й кінематографісти) були проміжними. В межах творчої групи, авторами були виявлені ефекти впливу сновидінь на емоційний стан, пристосованість, ставлення до самого себе, й здатність до прийняття рішень. А у творчій групі – більш високий рівень здатності до запам'ятовування змісту сновидінь [12].

А. Менегетті аналізує співвідношення змісту сновидінь як колективних фантазій в деяких американських кінофільмах («Чарівник країни Оз», «Кошмар на Вулиці В'язів», «Малхолланд Драйв», «Загублене шосе», «Твін Пікс») для того, щоб поглибити розуміння культурних вимірювань розвитку людини, особливо в контексті модусу американської культури [15].

Таким чином символи як основний зміст мистецтва в психоаналізі розуміються як деякі «мітки», симптоми неусвідомлених потягів, комплексів, конфліктів особистості авторів цих творів. Саме ж мистецтво в психоаналітичному підході в основному розглядається з точки зору здатності знімати напруження внутрішнього конфлікту особистості. У постфрейдистських дослідженнях бере початок уявлення про те, що мистецтво пропонує різні техніки раціонального контролю несвідомих сил. Різноманіття стилів мистецтва пов'язується, таким чином, з більш широкими можливостями сублімації.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Відповідно до поставлених завдань теоретичного дослідження, слід зазначити:

1. Вплив мистецтва на зміст й структуру свідомості особистості може виявлятися на смисловому («особистісний смисл» художньої комунікації) або концептуальному (психосемантична структура самосвідомості).

2. Мистецтво впливає на несвідоме особистості, активізуючи процес усвідомлення раніше безсвідомих мотивів й образів, тим самим розширюється межа усвідомлення особистістю самої себе.

3. Зміна структури і змісту свідомості, а також розширення меж усвідомлення особистістю самої себе в результаті комунікації з науково-фантастичними фільмами може активізувати процеси самопізнання особистості як осмислення й інтерпретацію власного Я та як усвідомлення особистістю різних аспектів образу Я.

Перспективами подальшої розробки проблеми можуть бути емпіричні дослідження процесу актуалізації самопізнання особистості в ході комунікації з науково-фантастичними кінофільмами.

Список використаних джерел

1. Аронсон О. Космическое бессознательное. Аналитика С. Кубрика / О. Аронсон. – М. : Новое литературное обозрение, 2006. – С. 213-233.

2. Василюк Ф.Е. Психология переживания / Ф.Е. Василюк. – М. : Изд-во Моск. Ун-та, 1984. – 200 с.

3. Выготский Л.С. Психология искусства / Л.С. Выготский. – М. : Педагогика, 1987. – 244 с.

4. Грязева-Добшинская В.Г. Современное искусство и личность: гармонии и катастрофы / В.Г. Грязева-Добшинская. – М. : Академический проект, 2002. – 402с.

5. Дашкова Т. Фантастическое в фильмах Андрея Тарковского Солярис и Сталкер / Т. Дашкова, Б. Степанов. – М. : Новое литературное обозрение, 2006. – С. 311 – 344.

6. Кэмпбелл Дж. Мифы, в которых нам жить / Дж. Кэмпбелл; пер. с англ. К.Е. Семенова. – К. : София, 2002. – 256 с.

7. Кембриджское руководство по аналитической психологии / под.ред. В.В. Зелинского. – М. : «Добросвет», 2000 – 447 с.

8. Кросс-культурная психология. Исследования и применения / пер. с англ.- Харьков : Изд-во Гуманитарный центр, 2007. – 256 с.

9. Куракина С.В. Коррекция социальной дезадаптированности младших школьников с помощью средств арттерапии: автореф. дис. кандидат. пси- хол. наук / С.В. Куракина. – Ярославль, 2007. – 26 с.

10. Леонтьев А.Н. Некоторые проблемы психологии искусства / А.Н. Леонтьев // Избранные психологические произведения. – В 2-х т., Т.2. – М. : Педагогика, 1983. – С.251-261.

11. Леонтьев Д.А. Психология смысла: природа, сравнение и динамика смысловой реальности / Д.А. Леонтьев. – М. : Смысл, 1999. – 487 с.

12. Лем С. Фантастика и футурология / С. Лем; пер. с пол. С.Н. Макареца под ред. В.И. Борисова. – М. : ООО «Издательство АСТ», ЗАО НЛП «Ермак», 2004. – 591 с.

13. Марченко Е.М. Восприятие эмоционального тона в произведениях разных видов искусства учащимися младшего школьного и подросткового

возрастов: автореферат, дис. кандидат. психол. наук / Е.М. Марченко. – М., 2008. – 24 с.

14. Мелик-Пашаев А.А. К проблеме «общего» и «специального» в художественно-творческой одаренности человека / А.А. Мелик-Пашаев, З.Н. Новлянская // Искусствознание и психология художественного творчества / под ред. А.Я. Зись, М.Г. Ярошевского. – М.: Наука, 1988. С. 307-320.

15. Менегетти А. Кино, театр, бессознательное / А. Менегетти; пер. с итал. – М.: ННБФ «Онтопсихология», 2003. – 224 с.

16. Моргун В.Ф. Личность и игра: многомерный психолого-педагогический анализ / В.Ф. Моргун // Проблемы освоения театральной педагогики в профессиональной подготовке будущего учителя. Мат-лы Всесоюзной науч.-практ. конференции / под ред. И.А. Зязюна, И.Ф. Кривоноса. – Полтава: ПГПИ имени В.Г. Короленко, 1991. – С. 246 – 249.

17. Морозова Е.А. Социально-психологическое исследование художественной провокативности (на примере современного авангардного искусства): автореферат дис. канд. психол. наук / Е.А. Морозова. – Москва, 2005. – 20 с.

18. Нойманн Э. Происхождение и развитие сознания / Э. Нойманн; пер. с англ. – М.: Рефл.-бук, 1998. – 464 с.

19. Петренко В.Ф. Основы психосемантики / В.Ф. Петренко. – М.: Изд. МГУ, 1997. – 400 с.

20. Петрунько О.В. Діти і медіа: соціалізація в агресивному медіасередовищі. Монографія / О.В. Петрунько. – Полтава: ТОВ НВП «Укрпромторгсервіс», 2010. – 480 с.

21. Седих К.В. Делінквентний підліток: навч. посібн. – 2-е вид., доп. / К.В. Седих, В.Ф. Моргун. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2015. – 272 с.

22. Тодоров Ц. Введение в фантастическую литературу / Ц. Тодоров. – М.: Дом интеллектуальной книги, 1997. – 144 с.

23. Хендерсон Дж. Психологический анализ культурных установок / Дж. Хендерсон. – М.: Добросвет, 1997. – 219с.

24. Хренов Н.А. Кино: реабилитация архетипической реальности / Н.А. Хренов. – М.: Аграф, 2006. – 701 с.

25. Фридман Дж. Конструирование иных реальностей: Истории и рассказы как теория / Дж. Фридман, Дж. Комбс. – М.: Независимая фирма «Класс», 2001. – 368 с.

26. Юнг К.Г. Архетип и символ / К.Г. Юнг. – М.: Ренессанс, 1991. – 380 с.

27. Юнг К.Г. Феномен духа в искусстве и науке / К.Г. Юнг. – М.: «Ренессанс», 1992. – 320 с.

28. Фрейд З. Художник и фантазирование З.Фрейд. – М.: «Республика», 1995. – С. 129-134.

М.М. Мельничук

ПРОБЛЕМА ВЛИЯНИЯ ПРОИЗВЕДЕНИЙ КИНОИСКУССТВА НА СОЗНАНИЕ И ПОДСОЗНАНИЕ ЛИЧНОСТИ ЗРИТЕЛЯ

В статье проанализированы психологические подходы к пониманию влияния искусства на сознание и подсознание личности зрителя. Показано, что изменение структуры и содержания сознания, а также расширение границ осознания личностью самой себя в результате коммуникации с научно-фантастическими фильмами может активизировать процессы самопознания личности как осмысление и интерпретацию собственного «Я» и как осознание личностью различных аспектов образа «Я».

Ключевые слова: сознание, бессознательное, киноискусство, научно-фантастический фильм, самопознания личности.

М. Me'lnichuk

THE PROBLEM OF CINEMA WORKS' INFLUENCE ON THE PERSONAL CONSCIOUSNESS AND SUBCONSCIOUSNESS OF VIEWER

The psychological approaches to understanding the impact of art on unconscious and conscious person's structures are analyzed in the article. It is shown that the resource potential of a fiction cinema's works is defined by specificity, which is broadcasting stories of human's cognition and self-knowledge by them.

It is shown that understanding of fiction in psychology is due to issue of broadcasting the unknown as radically new that lies beyond a human consciousness and the process of cognition.

The influence of art on the content and structure of person's consciousness can manifest in semantic («personal meaning» of artistic communication) or conceptual (psychosemantical structure of consciousness). Changes in the structure and content of consciousness as a result of communication with science fiction movies can intensify the process of person's self-identity as understanding and interpretation of our own «I».

The science fiction can influence person's unconscious, activating the process of awareness of still unconscious motives and images - thereby the limit of personal self awareness is extended. The self-knowledge is thus presented here as the awareness of various aspects of the image of «I».

The prospects for further development of the problem may be empirical researches of the process of actualization of the person's self-knowledge in the communication with science fiction movies.

Key words: consciousness, unconscious, cinema, sci-fi movie, self-identity.

Надійшла до редакції 30.10.2016 р.